

Gróz Andrea

A nőnevelés kiváló művelője, Kasztner Janka

Bevezetés

A nőnevelés múltjának feltárása a neveléstörténet gyakran kutatott területét jelenti. A tématerület historiográfiája egyrészt azt mutatja, hogy a nőnevelés-történet gyakran mint az „általános” neveléstörténet egyik ága került bemutatásra, másrészt pedig a leányiskolák és a lányok neveléséről szóló eszmék kutatásának felfutását láthatjuk (Kéri 2005).

1. Szemelvények a tanítóképzés fejlődéstörténetéből

Kutatásunk során a dualizmus korának jeles pedagógusának életútját vizsgáljuk a korabeli források alapján. A neveléstörténeti kutatások posztmodern átalakulása a forrásanyagok sokszínűségét nyújtja, változatos módszertani eljárásokat eredményez. A kvalitatív szemléletű kutatások típusai közül a biográfiai kutatások azok, amelyek ezt az újfajta szemléletet (pluralitás, szubjektivitás) meghonosíthatják a történeti jellegű kutatásokban (Hegedűs 2003).

Az 1868-as törvény szerint a felsőbb népiskolákhoz és polgári iskolákhoz hasonlóan szintén a népoktatás iskolatípusai között tartották számon a tanítónőképzőket. A korszakban középfokúnak, de nem középiskolának számítottak.

A tanítónő-képzés is fokozatosan fellendült az országban az 1868-as, XXXVIII. tc. nyomán, mely a tanítóképzésről is fontos részleteket tartalmazott. A képzési idő 2 évről háromra, majd az 1881-től négy évre emelkedett, és ez a képzési idő 1894-re vált általánossá az ország területén (v.ö. Szakál, 1934).

Az első állami tanítónő-képző, Zirzen Janka (1824-1904) vezetésével, Budán, egy bérelt házban 1868 végétől kezdte meg működését.

Az igazgatónő iskolája 1877-ben kiadott évkönyvében így emlékezett erre: „Az első magyar királyi elemi tanítóképezde 1868 decemberében kilenc növendékkel nyitott meg Budán. Szerény kezdet volt ez, melyből alig merte volna valaki következtetni, hogy ez intézmény életrevalóságának bizonyosságául, ugyanitt pár év múlva meghúszszorozódik e szám” (Hegedűs 2003; Kéri 2018).

Az eseményről a tanítónői pályán negyven évet eltöltött Kasztner Janka (1850-1923) az eseményről az alábbi módon írt: „Az első tanítónőképző intézet 1869. december 15-én nyílt meg zajtalanul és szűk keretben úgy, hogy az ország vidéki városaiban alig volt az embereknek tudomása ezen fontos kulturális intézményről” (id. Kéri 2018: 322).

Karunk historiográfiáját felelevenítve ismeretes tény, hogy Győr Nemzeti Iskolájában a Ratio Educationis törvénykezése nyomán 1778. július 1-jén nyílt meg hazánk második mesterképző tanfolyama. E meghatározó oktatáspolitikai és fejlődéstörténeti vonulatban meghatározó tény, hogy 1875-ben a győri tanítónőképző intézet megszervezésével **Kasztner Jankát** bízta meg a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter (v. ö. Barcsai 1927; Berényi 1926).

2. Kasztner Janka pedagógiai és közéleti munkássága

Tekintsük át a következőkben Kasztner Janka életútját, munkásságát.

Lázárné Kasztner Janka, „*Emlékeim*” címmel megjelent munkájából ismerhetjük meg életének és igazgatói munkásságának főbb történéseit.

1850-ben született Sopron megyében, Dasztiban, édesapja gazdatiszt volt egy magyar főúr birtokán. Érdekes Kasztner Janka biográfiájában, hogy születési helyeül a Nyitra megyében fekvő Ladomért jelölte meg. Ennek a ténynek valószínűsíthetőleg az lehet az oka, hogy a Kasztner Janka szülei meglehetősen sokat költöztek, végül Ladoméren telepedtek le (Mónus 2003; Sebestyénné 189).

Itt, a községi iskolában kezdte el tanulmányait, ezen intézményben szerzett tapasztalatai nyomán nyerte útravalóul azt az elhivatottságon alapuló hitvallást, amely későbbi munkáját is jellemezte: „Mint a lélek egy titkos sejtelve, úgy lobogott fel bennem a vonzódásnak egy varázsa, valahányszor az iskola küszöbét átléptem. Kegyeletes szeretet fogott el ilyenkor és úgy éreztem, mintha lelkem egy másik otthonra talált volna az iskola szegényes, szürkés fehér falai között. És valóban ez a csendes, egyszerű világ lett ettől fogva az én világom. Itt indult meg és vert gyökeret bennem jövőd hivatásom iránti szeretet.” (Lázár 1911: 7).

Életének következő helyszíne városunk, Győr volt. Zalud Antónia intézetébe került, ahol a kor követelményeinek megfelelően a lányok világtörténelmet, természettudományokat, esztétikát, zenét és franciát tanultak. Ebben az intézetben ismerkedett meg és kötött barátságot a későbbi aradi felsőbb leányiskolai igazgatónővel, Mársits Rozínával. Zalud Antónia mély hatást gyakorolt Kasztner Jankára, ő volt az, aki elindította a tanári pályán, ugyanis segédnevelői állást ajánlott fel a tanulmányait befejező fiatal lánynak (v. ö. Hegedűs 2003).

Öt évig tartó kimerítő munka s tanulás után, rokona Xantus János pártfogása mellett, 1871 őszén Zirzen Janka felvette a budai állami tanítónőképző intézet harmadéves növendékei közé. Ugyanis sikeresen letette a különbözeti vizsgáit, s 1871 ősztől a 3. osztályba felvételt nyert. Nagy segítség volt számára, hogy tanulmányait államköltségen folytathatta. Ugyanitt elvégezte az elemi képesítő vizsga letétele után a polgári tanítóképző két éves tanfolyamát, a nyelv- és történettudományi szakcsoportot tanulmányozva; az utolsó esztendőben segédtanítónőként is tevékenykedett (v.ö. Mónus 2003).

1872-ben Zichy Antal kitűzött a tanítóképzős hallhatók számára egy néhány aranyból álló pályadíjat; „Melyek a nőnevelésnek hazánkban mutatkozó főbb hiányai?” címmel, melyre Kasztner Janka is benyújtotta pályázatát, amelyet a 16 résztvevő közül el is nyert (Szinyeyi 1891-1914).

Az 1874-ben eredményesen eleget tette a vizsga-követelményeknek is, s Kasztner Janka a tanítónői képesítés birtokosa lett. A felső nép- és polgári iskolai oklevelet is megszerezte, majd öt esztendőn keresztül magántanítónőként fejtette ki tevékenységét (v.ö. Bozzay 1931: 600-602).

1874-ben az ipolysági polgári leányiskola vezetőjévé nevezték ki, 1875. június 11-én pedig **a győri állami tanítónőképzőintézet** igazgatói megbízásban részesült. Győr város nevelési-oktatási életének, mindennapjainak mozgalmában is nagyon aktívan részt vállalt.

A tanítók számára rendezett magyar nyelvi „póttanfolyamok”-on, továbbképzéseken, tanszerkiállításokon és a Győr városi s vidéki tanítógyűléseken is eredményesen kifejtette munkásságát.

Munkája elismeréseként a győrvidéki tanítóegylet alelnökének a győri községi leányiskola felügyelősege pedig tagjává választotta (v.ö. Sebestyénné 1887-1888).

1877 nyarán tanulmányutat tett Felső-Olaszországban. 1886-ban azonban Trefort Ágoston magához hívatta a győri igazgatónőt, segítségét kérte a kolozsvári tanítónőképző intézet gondjainak megoldásában: „Erős kézre és bátor, megbízható egyénre van szükség, mondta a miniszter, hogy a kolozsvári intézet megmentessék magyar nemzeti kultúrának. Azután hirtelen fordulattal azt mondta: »Ezt az áldozatot Öntől kívánom.«” (Lázár 1911: 75 v.ö. Heinrich 1911). Kasztner Janka elvállalta a kolozsvári intézmény vezetését.

Pályafutásának következő állomásaként 1896 szeptemberében a budapesti VI. kerületi állami polgári tanítónő- és nevelőnőképzőben nevezték ki igazgatónak.

Ugyanebben az esztendőben további fontos és előremutató elismerésben részesült; Zirzen Janka nyugdíjba vonulásával ő lett a „tanítónők édesanyjának” utóda. Ugyanis Kasztner Janka intézmény-vezetése idején kapta meg a budapesti tanítónő-, és nevelőnőképző az Erzsébet Nőiskola nevet.

Pauler Tivadar a következő szavakkal üdvözölte az ünnepélyes eseményt: „Legyen ez az intézet a női erények kiapadhatatlan forrása és termő talaja, az igaz eszményi nőiesség iskolája, amelyből számúzve legyen minden, ami köznapi, s amelyben a tiszta idealizmus ünnepli nap-nap mellett legszebb diadalát” (Lázár 1911).

Lázárné Kasztner Jankának a kutatói, szakírói tevékenysége is meghatározó; a győri és kolozsvári működése után az Állami Erzsébet Nőiskola vezetőjeként a VI. kerületi tanítónőképző történetét dolgozta fel, továbbá módszertani tanulmányai révén a pedagógustársadalom mellett, az uralkodó is elismerte munkásságát (Hegedűs 2003). Továbbá cikkeket írt a Nemzeti Nőnevelés, illetve a Győri Tanügyi Értesítő című folyóiratokba.¹

Kasztner Janka több mint negyven évi tanítónői munkát követően kezdte meg nyugdíjazását. Munkásságát 1899-ben a Koronás arany érdemkereszt, míg 1911-ben Másodosztályú Erzsébet-rend kitüntetésével is elismerték.

Igazi kuriózumként – széles körű tevékenységének megismeréséhez - érdemes betekintenünk a „Mária Dorottya” egyesület javára tartott felolvasáson elhangzottakra, melyet Lázárné Kasztner Janka tartott, 1893. nov. 18-án a városháza dísztermében „Nemzeti érdekek és a nőnevelés” címmel.

Felszólalásában kimutatta statisztikailag, hogy a Magyarországon élő 9 millió nők milyen megoszlásban mely foglalkozás keretein belül fejtik ki tevékenységüket, továbbá kutató-elemző munkája eredményeképpen számszerűen rögzítette, miszerint mintegy 3 millió nő háztartásbeliként tevékenykedik.

A feljegyzések szerint „elrémítette és megdöbbenette” a hallgatóságát az a megállapítás, mely szerint 60000 magyarországi hölgynek nincs egyáltalán hivatása, vagyis „semmi bevallott foglalkozása nincs”. (Kántor 2004: 77).

Kifejtette előadásában és azt a megoldási javaslatot vázolta fel Kasztner Janka, milyen sürgető lenne hazánkban is olyan „háztartási” iskolákat felállítani (v. ö. Kéri 2015), mint amilyenek Németországban és más „művelt” országokban létesítettek. „Ha ez az ügy sikerülne, szép kiképzést szerezhetnének maguknak a háztartás vezetésében azok is, a kik ettől jelenleg szűk

¹ Munkái közül néhány (ld. bővebben a tanulmány záró részében *Bibliográfia* cím alatt):

1880. *A régi jó időkből*. Hoffmann Ferencz után németből szabadon átdolgozta. Győr: Gross magyar ifjusági Könyvtára 1.

1884. *Gyula és Mari* vagy a gyermeki szeretet hatalma és dicsősége. Elbeszélés az ifjúság számára. Németből ford. Győr: Gross m. ifj. Könyvtára 19.

körülményeik következtében meg vannak fosztva. Akkor bizonyára csekélyebb lenne a foglalkozás nélküli egyének száma is” (Kántor 2004: 77).

Összegzés

Lázárné Kasztner Janka munkásságának, életútjának áttekintésével egyértelműsíthetjük, hogy a korszak jeles pedagógusaként, igazgatójaként igazán széles körben fejtette ki tevékenységét; intézményvezetői, pedagógiai munkássága mellett meghatározó volt a részvétele a város közéleti-, és kulturális mindennapjaiban, aktív ismeretterjesztő² és tudományos munkát folytatott, valamint sokat tett a korszak emancipációs mozgalmaiban a nők társadalmi helyzetének rendezéséért, egyenjogúsításáért is.

Méltán vette fel az Apáczai Csere János Karának Iskolatörténeti Gyűjteménye 2018 tavaszán, a Tanítók Napjának ünnepén Kasztner Janka nevét.

Irodalom

Barcsai K. 1927. A győri állami tanítónőképző-intézet félszázados fennállásának ünnepe. In: *Magyar Tanítóképző* 6: 112-116.

Berényi I. 1926. *A győri magyar királyi állami tanítónőképző-intézet 50 éves története*. In: *Értesítő*. 3-5.

Bozzay M. (Összeáll.) 1931. *Magyar Asszonyok lexikona*. Budapest: Stephaneum Ny. 600-602.

Hegedűs J. 2003. Tanítónői karriertörténetek a dualizmus korában. In: *Iskolakultúra* 3: 42-52.

Kántor L. 2004. A kapu (Családtörténet-vázlat). In: *Forrás* 2: 73-106.

Henrich J. 2015. A leánynevelés történetéről másként: gazdasszonyi teendőkre nevelés a "hosszú" XIX. században. In: *Magiszter* 4: 142-157.

Kéri K. 2018. *Leánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon*. Pécs: Kronosz Kiadó

Lázár Gy. Kasztner J. 1911. *Emlékeim*. Budapest: Hornyánszky Viktor cs. és k. udv. könyvnyomdája

Mónus I. 2003. *Kasztner Janka*. In: Győri életrajzi lexikon. 2. átd. kiad. Győr: Galgóczi Erzsébet Városi Kvtár.

Sebestyén Stetina I. 1887-1888. *Kasztner Janka*. In: Paedagogiai Plutarch. Jelesebb paedagogusok, kiválóbb tanférfiak arczkép- és életrajzgyűjteménye, tekintettel a magyarokra. Szerk. Orbók Mór. Budapest-Pozsony: Heckenast G. utóda, Drodteleff Rudolf. 1-2. köt. 2. kötet 187-194.

² Magyarország nevelési történetének mozzanatai. Győrvidéki Tanítóegylet. 1878. 10. 23.

Szakál J. 1934. *A magyar tanítóképzés története*. Budapest: Hollós János Könyvnyomtató
Szinnyei J. Magyar írók élete és munkái. 1891-1914.

Bibliográfia

Kasztner Janka munkái

BARON, R. 1881. *Gyula és Mari vagy A gyermeki szeretet hatalma és dicsősége*. Győr: Gross Ny.– Fordítás

HOFFMANN, F. 1880. *A régi jó időkből*. Elbeszélés. Győr: Gross Ny. – Fordítás

Lázár Gy. 1911. *Emlékeim*. Budapest: Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája

Lázár Gy. Kasztner J.- Marsits Rozina 1897. *Ajánlás*. In: Emlékkönyv Zirzen Jankának. Budapest: Hornyánszky Viktor Könyvny.

Lázár Gy. 1908. *A Budapesti Állami Erzsébet Nőiskola ismertetése*. Budapest

Lázár Gy. 1880. A leányok felsőbb oktatása nálunk és Franciaországban. *Nemzeti Nőnevelés*.

Lázár Gy. 1889. Családi élet a rómaiaknál. *Nemzeti Nőnevelés*, 178-183.,

Lázár Gy. 1884. A kedélyről. *Nemzeti Nőnevelés*: 12. 229-236.

Báró Eötvös József emlékezete. *Nemzeti Nőnevelés*, 57-63.

Lázár Gy. 1905. Emlékeim Zirzen Jankáról. *Nemzeti Nőnevelés*, 28-33.

Lázár Gy. 1911. A kertészetről. *Nemzeti Nőnevelés*, 416-418.

Lázár Gy. 1916. Gondolatok a nevelés jövő feladatairól. *Nemzeti Nőnevelés*, 55-67.